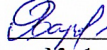
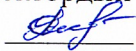

**Паспартынын муниципал казналык учреждениезинин тоолмозинин
орто текши уредулу школы**

«Корулген» МО-нын заседаниези Г.И.Язарова. Протокол № 1 29. 08. 2025 j.	«Јарадылган» Директордын ордынчызы УВР Л.В.Уханова 29. 08. 2025 j.	 «Јоптоп јадым» Директор А.В.Байжигитов Приказ № 85 30. 08. 2025 j.
---	---	--

**5 - чи класска алтай литературала иштеер
программа**

Тургузаачызы:
алтай тил ле литературанын
уредучизи Тадышева М.А.

Паспарты јурт, 2025 j.

Жартамал сос.

«Алтай литература» деп үредү предметтин программазы 5-чи класска тургузылган.

Берилген программанын тóзбóлгóзінде јанар айдын 17-чи кўнинде 2010 жылда јóптóлгóн орто үредүлү школдын федерал эл-тергелик уреду стандарты, Н.М.Киндикова, Е.Д.Чандыева, У.Н.Текенова тургускан «Алтай литературала иштеер программалар» (2012) ла Е.Д.Чандыева тургускан «Алтай тил ле литературанын урокторында текши уреду эдилгелерди темиктирери» (2012) деп программалары салынган.

Программа бир канча чокым болуктерден турат:

1. Жартамал сос.
2. «Алтай литература» предметти уредеринин текши жартамалы.
3. «Алтай литература» предметти уренгенде јединер бойынын танынан озуминде турулталары (личностный), метапредметный ла предметти уренеринин турулталары.
4. Уредулу планда предметтин јери.
5. Уреду предметтин ондайы (содержаниези).
6. Темаларла пландаары.
7. Уренчиктердин тос билгирлери ле алынатан темигулери.
8. Предметти уренеринде тузаланар уреду-методикалык литература.

Литературалык уредунин **амадузы** – литературанын урогында Кижиле Сос тос ајаруда болгонын чокымдап, кееркедим состин ийдезине, сур-кеберлердин јажыдына, ойгорлык шуултенин учурына ајару эдерине уредери; уренчиктин кеендик јайалтазын оскурер ле литератураны баалап кычыраын некеер, ол ойдо танынан корўм-шўўлтелү болорына тазыктырар; текши уреду билгирлерге ле эдилгелерге јединери.

Бу амадуга једерге

- 1)торол ло телекейлик литератураны кычырар ла уренер;
- 2)чумдемелди танынан аайлаарга темигер;
- 3)литературада калыктын, текши кижиликтин сурактары тургузылганын ондоор;
- 4)уренчиктин культуразын кодурер, кееркемелге куунду болорын кичеер;
- 5)уренчиктин чумделге – јайаанын оскурер, бойы чумдеерине тазыктырар, кееркедим санаазын, сезимин ойгозор;
- 6) литературалык эрмек-куучынын кенидер.

II. «Алтай литература» предметти уредеринин текши јартамалы.

5 класста уренчиктер баштамы класстарда уренгенин эске алынып, «Алтай литература» деп курска кочот.

5-чи класстын алтай литературазы торт тос болуктен турат: «Калыктын чумду созинен», «Јебрен турк литературанан», «Алтай литературанан», «Оско калыктардын литературазынан».

Уренчиктердин тос будуретен ижи – кону унле анылап кычыларына уренери, план, аннотация тургузары, кычырган кееркедим текст аайынча кычырым (отзыв) бичири, текстти куучындаарынын бащка-бащка будумдерин билери, кееркедим текстти ылгаары, текст аайынча сурактарга кару берери. 5 класста уренчиктер «литературный чорчок», «куучын», «басня» деп кееркедим чумдемелдин жанрларыла таныжат. Уренчиктерге литературанын уч болуги (лирика, эпос, драма) керегинде баштамы јартамал берилип, фольклор ло литературанын башказы чокым јарталат. Лирикалык герой ло литературный герой керегинде баштапкы јетирулер берилет.

III. «Алтай литература» предметти уренгенде јединер бойынын танынан озуминде турулталары (личностный), метапредметный ла предметти уренеринин турулталары.

«Алтай литература» деп уреду предметти уренип, уренчиктердин јединетен турултазы федерал эл – теергелик уреду стандарт аайынча уч будумду болот: уренчиктин танынан озумиле колбулу (личностный) турулталар, текши уреду эдилгелерле колбулу (метапредметный) турулталар, предметле колбулу (предметный) турулталар.

Уренчиктин танынан озумиле колбулу (личностный) турулталар:

- орооннын чындык гражданини болоры, орооныла, онын туукизиле оморкоп, бойын алтай ук4ту деп ондоп, калыгынын тилин, культуразын тооп, тороли учун каруулу болгонын таскадары;
- уредузине каруулу болоры, танынан бойы уренерге белен болоры ла уренип билери, бойынын јилбулери аайынча озор јолын темдектеп, кажы ла ишти тооп, албатызына тузалу болорына амадаары;
- эмдиги ойдин билиминин, культуразынын турулталарына тайанып, текши корум-шуултезин элбедери;
- оско улустын, калыктардын корум-шуултезинин, туукизинин, чум-јанынын, тилинин тунейин ла башказын анылап, тооп, олорло тил табыжып билери;

- бойыла кураа балдарла, јаан улусла, јаш балдарла эрмектежеринин ээжилерин буспай куучындажып, иштеп билери;

- кижинин, калыктын јурумунде биленин учурын ондоп, бойынын билезин топ, чеберлеери;

- алтай литература ажыра оско калыктардын литературазыла таныжып, эстетикалык корумин элбедери.

Метапредметный турулталарга јединери:

- уренчик бойынын алдында уреду амаду тургузып, ого јединер аргаларды темдектеп билери;

- темдектеп алганы аайынча иштегенде, келишкенинин ле келишпегинин шылтагын табып, ајаруга алары; кандый бир келишпес айалга тура бергенде, тура баспай, тургузылган амадуга јединерге албаданары;

- берилген материалды чокым ондоп кычырары;

- башка-башка будумду јетиру алар материалдарла иштеп (созликтер, энциклопедиялар, интернет-ресурстар), алган јетируни ылгап, текши шууп, туп шуулте чыгарып билери;

- будурген ижине чокым темдек тургузып, баалап билери;

- тилдин аргаларын тузаланып, бойынын корумин јарт, чокым чыгара айдып ла бичип билери;

- улустын куун-санаазын чотко алып, блааш-тартыш, чууган болбозынын айалгазын тозоори ле эрчимду нак иштеери.

Предметле колбулу турулталар:

- уренчик кычырганы ажыра јаны билгирлер алып турганын ондоп, јаантайын кычырар куунду болоры;

- литература – калыктын тос байлыгынын бирузи деп ондооры, литература ажыра бойынын тилинин байлыгын билери;

- танынан кычырарын бойы темдектеп, бийик эстетикалык корумду кычыраачы болоры;

- алтай литературвнын чумдемелдерин билери;

- чумдемелдердин тематиказын, тургузылган курч сурактарын, литературанын теориязын, алтай литературанын уйеленгенин билери;

- чумдемелге ылгамар эдери, тудештиру иш откурери;

- кееркедим чумдемелди ылгаганда, оны бичилген ойиле колбоп, тексттин текши кижилик учурын ла эл ортодо учурын анылап билери;

- кееркедим ячумдемелди ылгаарында литературалык ондомолдорды билери (школдын кемине).

IV. Уреду планда курстын јери.

Регионал базисный учебный планда 5-чи класста алтай литератураны уренерине 68 час берилет:

чумдемелди уренерине - 50 час

тил темиктирерине - 17 час,

јыл туркунына уренгенин такып корорине - 1 час.

V. Уреду предметтин ондайы.

№	Ондайы	Бастыра канча час берилген	Тил темиктирерине канча час берилген
1.	Кире сос	1ч	
2.	Калыктын чумду созинен	12	4ч
3.	Јебрен турк литература	1ч	
4.	Алтай литературанан	36	14ч
5.	Јыл туркунына отконин такып корори	1ч	

Уренчиктин будуретен ижи:

1. Кычыары

- программага кирген кееркедим чумдемелдерди кычыары;
- басняларды, лирика ла эпика чумдемелдердин узуктерин унле анылап кычыары;
- туней тематикалу чумдемелдерди класста эмес кычыары.

2. Ылгаары

- кееркедим тексттин сюжедин ылгап билери;
- фольклор ло литературалык чумдемелдин темазын лат ос шуултезин јартаары;
- текстте башка-башка будумду кееркедим сур-кеберлерди анылап билери;
- лирикалык герой керегинде јетиру берери;
- литературалык геройдын сур-кеберин јартаары;
- чумдемелде туштап турган бир кезик кееркедер эп-аргалардын учурын јартап билери;
- литературалык чорчоктин, баснянын, куучыннын жанрла колбулу темдектерин билери;
- куучындаганы, улгерлегени деп ондомолдорды билери.

3. Тил темиктирери

- прозалык текстке јуук куучындап билери, будумдерин (элбеде, кыскарта, талдап) ылгаштырары;
- тос герой керегинде куучындап ла чумдемел бичип билери;
- эпикалык чумдемелге јаан эмес план тургузары, ол тоодо цитаталар кийдирген план;
- танынан кычырган чумдемел аайынча бойынын шуултезин айдып билери;
- кееркедим чумдемел аайынча кыскарта бичимел бичири (аннотация);
- кееркедим сур-кебер аайынча сурактар берип, ологго элбеде каруулар берерине темигери.

Литературанын ондомолдоры:

- Литература-кееркемелдин бир будуми.
- Кееркедим сур-кебер, онын темдектери.
- Фольклордын жанрлары (табышкак, кеп сос, чорчок).
- Фольклор ло литература.
- Литературалык жанрлар (литературалык чорчок, куучын, басня).
- Литературанын болуктери.
- Чумдемелдин темазы.
- Чумдемелдин тос шуултези.
- Сюжет. Узук (эпизод).
- Кееркедер эп- аргалар (эпитет, тундештиру, олицетворение, аллегория, метафора).
- Лирика.
- Куучындаганы.
- Улгерлегени.
- Күүлт, мадак.

VI. 5- чи класска «алтай литература» деп уреду предметти пландаары.

№	Курстын ондайы	Уроктын одотон ойи	Дата проведения урока	
			План аайынча	Фактически

	1. Кире сос.-1час.			
1ур	Кире сос. Фольклор ло литературанын колбузы.	1	02.09.	
	2. Калыктын чумду созинен- 12ч+4ч(К.Э.Т.)=16час.			
2ур	Табышкактардын бүдүми, учуры.	1	07.09.	
3ур	Кеп сөстин кееркедим кеми.	2	09.09.	
4ур	Чөрчөктөр. Чөрчөктөрдин кееркедими,	3	14.09.	

	тематический бүдүмдери.			
5ур-	Тил темиктирери.Изложениеге белетеер иш.	4	16.09.	
6ур	Изложение«Ат-эрјине».	5	21.09.	
7ур	А.Г.Калкиннин « Алтын –Кажык».	6	23.09.	
8ур	Чөрчөктин чечен тили ле сўр-кебери.	7	28.09.	
9ур	Жадын-журумле колбулу чорчоктор. «Сынару».	8	30.09.	
10ур	Сынару ла 1енелери. Төс геройлордын сўр-кебери.	9	05.10.	
11ур	М.Бедушев «Сынару». Драма.	10	07.10.	

12ур	Тил темиктирери. Пьесанын сюжедин «Сынару» деп алтай чорчоктин сюжедиле тундеери.	11	12.10.	
13 ур	«Салкын жалкуга мактанганы» деп кокыр үлгердин төс шүүлтези.	12	14.10.	
14ур	«Оскус-Уул» деп кай чорчок.	13	19.10.	
15ур	«Оскус-Уул» деп кай чорчокто тос геройлордын сур-кебери.	14	21.10.	
16ур	«Оскус-Уул» деп кай чорчокто калыктын куун-санаазы, амадузы коргузилгени.	15	26.10.	
17ур	Тил темиктирери. Кай чорчоктин жараган узугине журук жураары, оны корыыры.	16	09.11.	
	3. Жебрен турк литературанан-1час.			
18ур	Таш бичимелдер керегинде жетирү берери.Г.П. Самаев « Турк элдин жадын-журуми».	1	11.11.	

19ур	4. Алтай литературанан - 36ч+14ч(КЭТ)=50час. М.В.Чевалков. «Сыгырган была жалку Бака». Баснянын кееркедим кеми.	1	16.11.	
20ур	«Сыгырган была жалку Бака» деп баснянын уреду учуры.	2	18.11	
21ур	М.В.Чевалков-кочуреечи. И.А.Крылов « Куу, чортон ло рак»	3	23.11.	
22ур	Тил темиктирери. М.В.Чевалковтын кочурмезин орус бичиичиИ.В.Крыловтын « Куу, чортон ло рак» деп баснязыла тундеери.	4	25.11.	
23ур	Г.И.Чорос-Гуркин «Кара-Кол».	5	30.11.	
24ур	М.В.Мундус-Эдоков. «Ан өйи», «Элик». Куучында ар-буткеннин айалгазы јуралганы.	6	02.12.	
25ур	П.А.Чагат-Строев. « Кууктин уни».	7	07.12.	

26ур	Тил темиктирери. «Алтай јеристи чеберлеп алактар»» деп улкер иштердин корузы.	8	09.12.	
27ур	П.В.Кучияк. «Адыјок» деп чумдемелде баланын телекейи коргузилгени.	9	14.12.	
28ур	« Адыјок» деп чумдемелде алтай улустын озодогы јадын-јуруми коргузилгени.	10	16.12.	
29ур	Ч.И.Енчинов. «Аргымак». Јуунын темазын поэт фольклор сур-кебер ажыра ачканы.	11	21.12.	
30ур	Тил темиктирери. Кай чорчокто аттын сур-кеберин улгердин сур-кебериле тундеери.	12	23.12.	
31ур	А.Ф.Саруева. «Серуун аралда» Улгерде јайгы ар-буткеннин јуругы,кижинин сезими чындык јуралганы.	13	28.12.	
32ур	И.В.Шодоев. «Ирбизек»	14	13.01.	

33ур	«Ирбизек» - ады чыккан боко.	15	18.01.	
34ур	Ирбизектин сур-кебери.	16	20.01.	
35ур	Тил темиктирери. Чумдемел ишке белетеери.	17	25.01.	
36ур	Чумдемел-самара « Слердин «Ирбизекти» кычырып...»	18	27.01.	
37ур	К.Ч.Толосов. «Таныбаган» Ада-Торол учун Улу жуунын темазы ачылганы.	19	01.02.	
38ур	Калас сакылта, терен будумји.	20	03.02.	
39ур	Ч.Т.Айтматов. « Солдаттын уулы» Чумдемелде сакылтанын терени, бӯдӯмјинин ийдези.	21	08.02.	
40ур	Тил темиктирери. К.Ч.Толосовтин «Таныбаган» ла Ч.Т. Айтматовтын «Солдаттын уулы» деп чумдемелдеринин темазын, тос шуултезин ле уулчактардын сур-	22	10.02.	

	кеберлерин тундештире корор.			
41ур	Тил темиктирери. «Ада-Торол учун Улу жуу ойинин балдары» улекерле иштеер..	23	15.02.	
42ур	А.О.Адаров. «Кичинек журукчы» Улгердин тос шуултези, темазы.	24	17.02.	
43ур	Л.В.Кокышев. «Алтай тилиме» Поэт торол тилдин учуры деп темага баштанганы.	25	22.02.	
44ур	В.Т.Самык «Торолиме жанар». Калык ла торол јер бирлик болгоны.	26	24.02.	
45ур	Тил темиктирери. В.Т. Самыктын ла Л.В.Кокышевтин улгерлеринин тос шуултезин чыгарып, тундештирер.	27	01.03.	
46ур	Э.М.Палкин. «Сары киштейт» Куски ар-буткеннин кеендик журугы јуралганы.	28	03.03.	
47ур	Ш.П.Шатинов. «Эрјине». Жуу ойинде балдардын јурумун коргускени.	29	10.03.	
48ур	Жуу ойи ле балдардын ижи.	30	15.03.	

49ур	Тил темиктирери. Чумдемел ишке белетеери.	31	17.03.	
50ур	Журамал чумдемел иш «Ар-буткеннин јажытту ондори»»	32	22.03.	
51ур	Б.Я.Бедюров. « Эр-Адучак баатыр».	33	31.03.	
52ур	Н.Б.Бельчекова. « От ло Карганак» Куучында карганактын ла оттын сур-кеберлерин јартаары.	34	05.04.	
53ур	Тил темиктирери. «Алтай калыктын байланыштары ла бис» деп алтай чум-јан керегинде эрмек-куучын откурери.	35	07.04.	
54ур	Сейран Сахавет. «Бозого ажыра телекей».Энези ле уулчактын колбузы.	36	12.04.	
55ур	А.Я.Ередеев. «Кулумји» Чумдемелдин темазы,сюжеди, уреду учуры.	37	14.04.	
56ур	К.Ч.Толосов. «Тамчы».Тамчынын сур-кебери.	38	19.04.	

57ур	Чумдемелде эбиреде телекейдин јаражын ачканы, кайкал ла суунчинин терени.	39	21.04.	
58ур	Тил темиктирери. Чумдемел иш «Омолу иш очпос».	40	26.04.	
59ур	В.Т.Самык . «Менин најыларым».Киж ле ар-буткеннин колбузы.	41	28.04.	
60ур	Тил темиктирери.Миниатюра куучын «Ар-буткен ле киж».	42	05.05.	
61ур	Бертольт Брехт. « Форточка ажыра кышкы куучын».	43	12.05.	
62ур	А.Я.Ередеев. «Эненин јайлузында»	44	17.05.	
63ур	.Эркеш ле Мерген деп уулчактардын сур-кеберлери.	45	19.05.	
64ур	Лу Синь. «Чаазыннан эткен јылан».	46	20.05.	
65ур	.Ј.Б.Каинчин.«Кызычак ла Кураанак» .Кызычактын сур-кебери,	47	21.05.	

	иштенкейи, киленкейи,буурзагы.			
66ур	Тил темиктирери.Айылдын тындулары керегинде чумдемел иш бичири.	48	23.05.	
67ур	« Кызычак ла Кураанак» деп куучында баланын телекейин автор жураганы.	49	24.05.	
	5. Жыл туркунына отконин такып корори.=1час.			
68ур	Билеринди ченеп кор.	1	24.05.	

--	--	--	--	--

VII. Уренчиктердин тос билгирлери ле алынатан темигулери.

Уренчиктер нени билер учурлу:

- программага кирген кееркедим чумдемелдердин ондайын;
- программа аайынча берилген литература ондомолдордын жартамалын;
- тексттен эпитет, тундештиру, метафора табып, олордын учурын жартаарын;
- кееркедим тексттин сюжедин жартап билерин;
- кееркедим чумдемелдин темазын ла тос шуултезин жартаарын;
- лирикалык геройдын сур-кеберин тексттен табарын;
- литературалык геройго жартамал берерин;
- литературалык чорчоктин, баснянын, куучыннын жанровый темдектерин;
- куучындаганы, улгерлегени деп ондомолдорды ылгаштыарын;

- тос герой аайынча текстке тайанып, оос ло бичиир каруу берерин;
- эпикалык чумдемелге јаан эмес план, ол тоодо цитаталар кийдирген план, тургузарын;
- танынан кычырган чумдемел аайынча бойынын шуултезин айдарын;
- кееркедим чумдемел аайынча кыскарта бичимел бичиирин;
- кееркедим текстти унле анылап кычыраын.

VIII. Предметти уренеринде тузаланар уреду- методикалык литература.

1. Демчинова М.А., Кокпоева Э.М., Табылгинова Н.К. Алтай литература. 5 класс. – Горно-Алтайск, 2013.
2. Демчинова М.А., Кокпоева Э.М. Алтай литератураны уредерине болушту методикалык ууламјылар. 5 класс. – Горно-Алтайск, 2014.
3. Чандыева Е.Д. Алтай тил ле литературала улeкер ишти ууламјылаары.- Горно-Алтайск, 2015.

V.Темаларла пландаарынын түзөдүлөрү.

Өткүрилген өйи	Уроктордын темазы	Түзөдүнүн шылтагы	Түзөдүнүн эп- сүмөзи	«Жарадылган» директордын үредү ле таскамал аайынча ордынчызы

**ДОКУМЕНТ ПОДПИСАН
ЭЛЕКТРОННОЙ ПОДПИСЬЮ**

СВЕДЕНИЯ О СЕРТИФИКАТЕ ЭП

Сертификат 151325621799860972593249704829105498913750279383

Владелец Байжигитов Айдар Владимирович

Действителен с 26.03.2025 по 26.03.2026